

Skjellet og sjelen

SPRÅKSPALTEN

ERLEND HEM

E-post: erlend.hem@medisin.uio.no

Erlend Hem er professor dr.med., fagsjef og redaktør for Tidsskriftets språkspalte.

Skjellsettende betegner et skille og har ikke noe med sjelen å gjøre.

Skjellsettende betyr nesten det samme som epokegjørende (1). Det er ikke hver dag man kommer ut for slikt. Det er et ord for de store anledningene, en opplevelse som kommer til å markere et skille mellom ens liv før og etter (2). Skulle vi ha laget ordet i dag, ville det kanskje blitt *skillesettende*, men det klinger jo ikke like godt (1).

Skjell kommer fra gammelnorsk *skil*, som igjen henger sammen med verbet *skilja* 'skille' (3). Skjell betyr kort og godt 'skille' eller 'grenselinje'. Men slik ordbruk er sjelden i moderne norsk, og få er klar over dette opphavet.

Sjelen?

Det hender at noen i stedet skriver «sjelsettende» eller kanskje til og med «sjelssettende». Det gir henholdsvis 326 og 74 treff i trykte aviser i mediearkivet Retriever, mens det korrekte skjellsettende gir over 6 800 treff (3.10.2018). Det er kanskje ikke så rart at noen tror at dette har med sjelen å gjøre. Det dreier seg om sterke opplevelser og brukes blant annet om fødsel eller alvorlig sykdom.

«Svangerskap og fødsel er sjelsettende begivenheter i folks liv», leste jeg på nettet (4). Men det er galt – skjell og sjel er forskjellige ting. Vi kan høre at uttalen er ulik. I første stavelse i «sjelsettende» er vokalen lang, i skjellsettende er den kort.

Faste uttrykk

Ordet *skjell* finnes i flere faste uttrykk. Noen skriver «sjels år og alder», men det blir feil. *Skjells år og alder* heter det, og igjen er opphavet skjell i betydningen grense eller skille. Man har passert en aldersgrense, blitt voksen rett og slett, og i stand til å ta ansvar for handlingene sine. Den alderen ble i norrøn tid omtalt som *skilningaraldr* (3, 5). Vi kjenner uttrykket blant annet fra eventyret: «Da han var kommet til skjells år og alder, sa mor hans til ham at han skulle ut å fri; for nå syntes hun det var på tide han tok til å tenke på å gifte seg» (6).

Et annet fast uttrykk er å *gjøre rett og skjell* for seg. Det betyr å gjøre det som er rett og riktig og innebærer at vi vet å skille mellom det som er rimelig og urimelig.

Til substantivet *skjell* har vi også adjektivet *skjellig*, som vi finner i det juridiske uttrykket *skjellig grunn til mistanke*, som betyr at det er 'rimelig grunn til mistanke'. Adjektivet kom inn

i straffeprosessloven av 1887 (3).

Vi kan også snakke om at *skjell falt fra øynene* våre. Uttrykket er bibelsk, og her snakker vi om skjell fra dyreriket. Betydningen er at man får øynene opp for hvordan tingene egentlig henger sammen – slik denne artikkelen forhåpentligvis har bidratt til.

LITTERATUR:

1. Språkrådet. Skjellsettende = som setter skille!

<https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/skjellsettende—som-setter-skille/> (3.10.2018).

2. Hegge PE. Perler for svin og 555 andre norske idiomer. Oslo: Kagge, 2015: 67.

3. Vannebo KI. Prikken over i-en og andre uttrykk. 2. utg. Oslo: Cappelen Damm, 2013: 371-2.

4. Andreassen K. Usikker på hva som skjer på seksukerskontrollen? Foreldre.no.

<https://www.klikk.no/foreldre/baby/article1513625.ece> (3.10.2018).

5. Språkrådet. Til skjells år – uten sjel!

<https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/til-skjells-ar—uten-sjel/> (3.10.2018).

6. Tommeliten. I: Asbjørnsen PC, Moe J. Samlede eventyr: norske kunstners billedutgave. 10. utg. Bd. 1. Oslo: Gyldendal, 2000: 93.

Publisert: 23. november 2018. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.18.0772

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2020. Lastet ned fra tidsskriftet.no